

Teun van de Keuken

Goed volk

2017 Prometheus Amsterdam

© 2017 Teun van de Keuken

Omslagontwerp Dog and Pony

Foto omslag Collectie Nationaal Onderwijsmuseum, Rotterdam

Foto auteur Károly Effenberger

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 2865 4

MIJN VADER STIERF op 7 januari 2000, aan het begin van het nieuwe millennium. Het jaar 2000, dat klonk toch spannend! In één klap waren videotheken – die had je toen nog – kappers en coffeeshops die hun zaak een hip futuristisch cachet hadden willen geven door ‘2000’ aan hun bedrijfsnaam toe te voegen – neem kapsalon Hair-cut 2000 – hopeloos ouderwets geworden. Dat ze dat niet hadden zien aankomen. Naast opwinding was er ook angst voor de nieuwe tijd. Sekteleiders trokken zich met hun volgelingen terug in grotten om het einde der tijden af te wachten. Een paar dagen na de jaarwisseling kwamen ze verdwaasd en met hun ogen knipperend weer tevoorschijn. De verdorven wereld die zij hadden gedacht voorgoed achter zich te hebben gelaten, lag er nog net zo vies en vuig bij als voorheen. De eindafrekening was uitgebleven en de Verlosser was niet teruggekeerd op aarde. Sommige sekteleiden pleegden teleurgesteld zelfmoord, anderen vielen van hun geloof, maar de meesten lieten zich opnieuw in de luren leggen door de onsamenvangende uitleg van hun leider over vergissingen met de data of de overwegingen van de Almachtige om het einde der

tijden nog even uit te stellen. Een nieuwe datum werd geprikt, waaraan de chiliasten zich met de moed der wanhoop vastklampten. Het was in deze dagen dat mijn vader zijn strijd tegen de dood opgaf.

In de jaren voor mijn vaders dood hadden mijn ouders op een bergpunt in Andalusië een huis laten bouwen. Ooit was hier niet veel meer dan een kale rots met een ruïne erop, maar binnen een paar jaar tijd hebben zij een witte villa in Zuid-Spaanse stijl uit de keiharde grond weten op te trekken, met een veranda en een tropische tuin. Aan het eind van de tuin, op de rand van de berg, ligt het grote zwembad van waaruit je over de vallei naar de zee kunt kijken. Vaak is niet te zien waar de zee ophoudt en de lucht begint. Mijn vader was aanvankelijk tegen dat zwembad. Te veel luxe. Pas toen hij door kreeg dat de gewone Spanjaard hier ook een zwembad heeft – in de zomer is het er rond de 35 graden – ging hij akkoord. Hij en mijn moeder hadden jarenlang over de wereld gezworven op zoek naar mooie en schrijnende verhalen die de mensheid ervan moesten overtuigen dat het anders en eerlijker moest. Dat er leed was en ongelijkheid. Dat wij, vooral wij in het rijke westen, daar verantwoordelijk voor, en vaak ook schuldig aan, waren. Verhalen van een goedbedoelende maar belerende boodschapper dus. Na al die omzwervingen waren mijn ouders moe geworden. Er moest tijd komen voor rust en contemplatie. Voor het loom in elkaar laten verglijden van de dagen zonder dat er iets gemaakt of gepresteerd hoefde te worden. Voor het kijken naar de Spaanse wolkenluchten die soms het zicht op de zee ontnamen. Voor

het genieten van het groen dat in de lente uit de bergen barstte en de verzengende hitte en droogte in de zomer. Voor vis op de barbecue, dikke boeken en goedkope rode wijn die alleen gekoeld drinkbaar was.

Maar zo simpel is het niet. Natuurlijk moest er wel iets gemaakt worden: het huis zelf. Samen met een Spaanse bouwer had mijn vader de villa ontworpen. Voor de argeloze toeschouwer verschilde die weinig van de andere witte huizen die in die buurt lukraak over de bergen waren uitgestrooid. Zo bouwde men daar nu eenmaal. Ik hoorde een Spaans bestuurder ooit zeggen: 'Elke kleur voor een huis is hier toegestaan, als het maar wit is.' De klasse van mijn vaders ontwerp – dat hij in een dagje bij elkaar had geschetst op een bierviltje of op de achterkant van een sigarenkistje, dat staat mij niet meer helemaal bij – school in de details. Het terras dat op de eerste verdieping rond het hele huis liep als een grote buitenkamer, de uitsparing in de zijmuur in cinemascopeformaat die een prachtig kader gaf aan het uitzicht, het krullerige buitenmuurtje dat de hoekige no-nonsensevormgeving van de rest van het huis doorbrak. Over elk detail had mijn vader scherp nagedacht. Het huis moest net zo perfect worden als alles wat hij maakte en schreef. Het zou mijn vaders laatste kunstwerk worden. Zelf had hij dit overigens helemaal niet in de gaten. Toen hij zijn schets maakte, jaren voor het voltooien van de bouw, was hij nog niet ziek.

Het is kerst 1999. Het huis in Spanje is net klaar. Zou klaar moeten zijn. Met mijn broers, hun vrouwen, mijn

moeder en mijn ernstig verzwakte vader gaan we erheen. Mijn vader is vermagerd. Door zijn gezichtshuid heen laat zijn doodshoofd zich al een beetje zien. We lopen het terrein op. Een rots met puin en een leeg zwembad aan het einde. In de winter is het toch te koud om te zwemmen. Het huis staat, maar de muren zijn onbeschilderd. Er ligt plastic zeil over de grond, overal staan grote potten verf en gereedschap ligt verspreid door het huis. In de woonkamer staan plastic emmers met puin. De kalklucht slaat op onze longen. Mijn vader begint te hoesten. Het is een rommel, een bouwterrein. Hoe kunnen we hier nu slapen? Manollo, de aannemer en bouwvakker, heeft mijn ouders aan de telefoon keer op keer bezworen dat het huis af zou zijn: 'Geen zorgen, echt!' Mijn ouders zijn door mijn vaders ziekte al lang niet meer in Andalusië geweest om op de bouw toe te zien. Ze moesten blindvaren op de minimaal wekelijks geuite geruststellende woorden van Manollo. Nu blijkt dat die niet veel waard waren. In afwezigheid van de opdrachtgever heeft hij voorrang gegeven aan klussen waar de klant wel aanwezig was. Mijn broers en ik schelden, mijn vader kijkt ongelukkig en mijn moeder begint meteen, praktisch als ze is, opdrachten te geven: 'Eerst moet de kamer van pap prettig en gezellig worden gemaakt. Daarna nemen we de rest van het huis onder handen.' Zonder klagen dragen we de puinbakken uit de slaapkamer van mijn ouders, die beneden ligt en grenst aan de tuin, of wat een tuin moet worden. We vegen en dweilen. Dan dragen we een bed van boven de kamer in. Mijn moeder maakt het op en gooit er een paar vrolijke kussens op. 'Ga maar lig-

gen, schat.' Ze slaat de dekens voor hem open en stopt hem in. Als een kind. Ze geeft hem een kus. We gaan naar boven om de rest van het huis bewoonbaar te krijgen. Als de avond valt, zijn de woonkamer en de twee slaapkamers schoon en redelijk gezellig.

De volgende dag begint het te regenen. Die hele vakantie zullen de buien – stortbuien – niet meer ophouden. Bewoners van het dorp uiten hun verbazing over het slechte weer: '*Madre mia*, dit is voor het eerst in dertig jaar dat het zo hard regent. Normaal is het heerlijk zacht rond de kerst.' De jaren erna kom ik geregeld rond deze tijd in Spanje. Telkens regent het net zo hard en telkens zeggen de dorpsbewoners hetzelfde: 'Dit is echt voor het eerst in dertig jaar dat het weer zo slecht is!' Die eerste kerst geloven we hen nog. We vervloeken ons lot: dat dit noodweer juist nu moet toeslaan! Er staat een stevige wind en de regen slaat te pletter op de rotsen waaruit het terrein van ons huis is gehakt. Een deel van het pad dat van de weg naar het huis loopt, verandert in een trage modderstroom. Met stenen en planken proberen we het begaanbaar te maken. Voor het eerst sinds onze jeugd zijn we als gezin langere tijd bij elkaar. De naderende dood van mijn vader verenigt ons. Werken, zware fysieke arbeid, moet ons erdoorheen slepen. In dezelfde spanne tijds waarin God de aarde schiep doen wij een poging de Hof van Eden na te maken. We zwoegen tegen de klok om papa te laten genieten van zijn laatste kunstwerk.

Mijn ene broer markeert een tuinpad met grote stenen die hij bij elkaar zoekt. Daartussen worden later kiezels gestort. Mijn oudste broer en ik hakken met pikhouwe-

len gaten in de rots. Het is zwaar werk. Wie bedenkt het om een tuin uit steen te laten groeien? Zonder nadenken blikken we door. En door, en door. In de gaten die wij hebben gemaakt komen de cactussen, de olifantsoren, de aloë's, de citroen- en sinaasappelbomen, de avocado's, de vijgen en de yucca's. Amandel- en olijfbomen staan er al – tot onder aan de rots – net als een paar oude *algarobos*, carobebomen. Voor het zwembad moet een rij oleanders komen, omdat mijn ouders die ordinaire blauwe bakvanuit het huis niet willen zien. Mijn broers en ik zijn minder gelukkig met die beslissing. Als het waait, worden de bloempjes en blaadjes van de oleanders het water in geblazen, waardoor dat eerder vies wordt. Wij vinden het zwembad ook helemaal niet lelijk, integendeel. Een huis met zwembad, dat is toch juist stoer? Het liefst hadden we een *infinity pool* gehad, een Hollywood-zwembad waarvan het water helemaal tot boven aan de rand staat, waardoor het lijkt alsof de gladde waterspiegel zweeft, met lampjes in de bodem voor nachtelijke zwempartijen. Dat kregen we er bij mijn ouders niet door.

Even is er onenigheid. Mijn moeder wil een boompje plaatsen op een plek waar het volgens mijn vader het uitzicht belemmert. Na wat kort gekibbel zegt hij: 'Ach, wat ik vind doet er toch niet toe. Jij moet er straks mee leven.' Mijn moeder schiet vol. 'Zeg dat nooit meer. Zolang je er nog bent, tellen jouw beslissingen net zo mee!' Mijn vader knijpt mijn moeder liefdevol in haar schouder en geeft haar een kus met zijn dunne lippen. 'Ik wil je gewoon niet tot last zijn, lieverd,' piept hij. 'Maar je hebt gelijk.' Het boompje wordt verschoven naar een plek bui-

ten het zicht. 's Avonds, als het harde werk is gedaan, evalueren we de progressie van de dag en halen we herinneringen op; voornamelijk goede. 'Weet je nog dat jij...?' 'Ja, maar jij, toen!'

Slof, zucht, slof, zucht... Dagelijks maakt mijn vader de zware gang over de steile trap van zijn slaapkamer beneden naar de woonvertrekken boven. Elke dag doet hij dit twee keer, elke keer een beetje moeizamer. Steeds iets langzamer. Een paar keer stopt hij om bij te komen. Als hij boven is, helpen wij hem in een stoel aan de kleine tafel in het keukentje binnen. Het huis is bedoeld voor het buitenleven. De echte woonkamer is het enorme terras, de veranda, die om het huis heen loopt. Daar is het nu te koud. Binnen zie je nauwelijks iets van het magistrale uitzicht, omdat Manollo weigerde grote ramen te plaatsen. Alles in deze eenvoudige Zuid-Spaanse bouwstijl draait erom dat in de winter de kou en in de zomer de warmte buiten wordt gehouden. Daarom zijn de muren van leemstuc enorm dik en de ramen klein. Elke extra centimeter glas zou het huis 's zomers heter kunnen maken. Uitzicht vinden ze hier van secundair belang. Een rare obsessie van de buitenlanders. Op de mooiste plek van het prachtige witte dorp dat hier boven alles uittorent, als eeuwige sneeuw op de bergtoppen, ligt een restaurant met een balkon met een adembenemend uitzicht. De restauranteigenaar hangt er zijn was op en stalt er zijn gereedschap. De ramen zijn geblindeld. Iedereen zit binnen. Het is er heerlijk koel.

We eten bij een peertje. De definitieve verlichting is er nog niet. De aardappeleters in Andalusië. Mijn vader eet

nauwelijks nog. We vermalen wat pillen voor hem in yoghurt, papa drinkt slokjes water of limonade met een rietje. Alles kost moeite. 'Gaat het?' 'Ja, het gaat.' Het is de stem van een piepend vogeltje. Zo ziet hij er ook uit. We proberen te doen alsof de situatie normaal is, we maken grappen. Af en toe krijgt iemand het te kwaad. Die wordt dan door mijn vader opgebeurd. Alsof wij moeten worden getroost, niet hij. Wat op een bepaalde manier ook wel klopt. 'Wat hebben we het goed, hè?' zegt mijn moeder. Iedereen knikt. Er wordt gemompeld: 'Ja, zeker.' En het is ook zo. Misschien hebben we het als gezin nog nooit zo goed gehad als in de week voor mijn vaders dood.

We waren, zoals dat nu heet, een samengesteld gezin. Mijn moeder met twee zoons uit een eerder huwelijk, mijn vader en ik. Mijn broers, zes en zeven jaar ouder dan ik, hadden een hechte band met elkaar. Ik was het irritante kleine broertje én het zoontje van de man die hun vader had vervangen. Ze hadden niet veel op met mij. En ik daarom niet met hen. Mijn broers blowden, gingen tot laat uit en lieten zich weinig gelegen liggen aan de halfhartige geboden en verboden die mijn ouders uitvaardigden. Mijn vader en moeder waren van de jarenzestigsgeneratie. Ze hadden zich vrijgemaakt, ontworsteld aan de normen van hun ouders. Zij zouden zich niet in een keurslijf laten drukken en anderen ook niet in een keurslijf drukken. Zij zouden alles anders doen. Niet autoritair, noch in de maatschappij, noch in het gezin. Met een beetje wederzijds begrip en argumenten zou je er samen wel uitkomen. Hiërarchie en macht zouden niet meer

tellen. Handelen vanuit vrijheid, niet vanuit dwang. Dat viel vies tegen. Het kwam het erop neer dat mijn ouders alles op zijn beloop lieten. Mijn broers gebruikten hen als voetveeg en deden alles waar ze zin in hadden. Bij elk verzoek van mijn ouders kregen ze een snauw terug. Of werden ze uitgescholden. Thuis was er altijd ruzie.

‘Is er nog iets wat jullie moeten bespreken?’ Mijn moeder kan heel praktisch zijn. Levenslange frustraties kunnen nu nog worden weggepoetst. Ik denk hard na en zie af van een laatste indringend gesprek met mijn vader. Wat zou het opleveren? Ik weet al hoe hij is en hoe hij denkt. Zou het ook niet te pijnlijk zijn? Mijn oudste broer doet het wel. Terwijl de rest van het gezelschap gaat winkelen – in het tuincentrum, dat meer lijkt op een tropische kas van een hortus botanicus, moet de grootste en mooiste palmboom worden uitgezocht – blijft hij thuis bij mijn vader voor het Laatste Gesprek.

Aan het eind van de dag komen we terug. Mijn broer heeft vochtige ogen, mijn vader ook. Ze zijn opgelucht. Mijn broer voelde zich nooit door mijn vader geaccepteerd. Hij bleef toch altijd de zoon van iemand anders. Een zoon om wie mijn vader niet had gevraagd en met wie hij zich geen raad wist. Alleen ik was zijn echte zoon. Mijn broer was daar wrokkig over. Dat is op valreep uit de weg geruimd. Wat zou ik gezegd hebben als ik het durfde? Als ik niet bij voorbaat het gesprek zo had uitgetekend dat ik elke verrassing, elk nieuw inzicht al had weggeredeneerd?

‘Pap, wilde je eigenlijk kinderen?’

‘Ja, hoor.’

‘Ja, hoor?’

‘Ik vond het te gek toen jij er was.’

‘Maar wilde je mij? Van tevoren?’

‘Nou, ja, ehm...’

‘Nou?’

‘Kijk, mama had al twee kinderen. Die kwamen bij ons. Ik wilde wel een kind van mijzelf.’

‘Als tegenwicht?’

‘Dat is wat cru gezegd.’

‘Maar het is wel zo...’

‘Daar komt het misschien op neer. Maar ik kan die motieven echt niet meer terughalen. Ik was in elk geval heel blij met je.’

‘Echt?’

‘Tuurlijk, hoezo?’

‘Ik heb het niet altijd gemerkt. Je was altijd met je werk bezig.’

‘Maar dat had niks met jou te maken!’

‘Wat?’

‘Je weet hoe belangrijk mijn foto’s en mijn films voor mij zijn. Daarvoor leef ik, heb ik geleefd.’

‘Dat bedoel ik.’

Mijn vader kijkt me hulpeloos aan. Niet-begrijpend.

‘Waar was je bang voor, pap?’

Plotseling fel: ‘Bang? Ik was nergens bang voor! Ik heb de hele wereld afgereisd, oorlogen gefilmd...’ Geïrriteerd sloft mijn vader weg. Hij roept met zijn vogeltjesstem nog een keer dat hij nergens bang voor was. Ik heb tranen in mijn ogen. Omdat ik hem niet kon bereiken. Omdat hij mij niet begreep. Omdat ik dit gesprek niet durfde te

voeren. Omdat ik zijn ongemak niet wilde, noch het mijne. Waarom zou je dat willen, bij iemand die op sterven na dood is?

De laatste volle dag van de vakantie hoost het nog erger dan de voorgaande dagen. Het is noodweer. De modderstroom zwelt aan. De vrachtwagen komt bomen en planten brengen. Hij kan het pad niet op, ondanks de planken die we hebben neergelegd. De mannen van het tuincentrum laden de yucca die voor het huis moet komen en de enorme palm voor de tuin uit aan het begin van het pad. We zullen de palm zelf langs het huis de tuin in moeten tillen. In de stromende regen slepen mijn broers en ik met de enorme boom. Als we hem in de grond willen zetten, blijft hij schuin staan. De wortels steken uit het gat dat we voor de boom hebben gegraven. Het is te klein. We trekken en sjoeren tot de boom er weer uit is en hakken met z'n drieën met pikhouwelen in de weinig toegeeflijke grond.

Eindelijk staat hij. Het paradijs is zo af als het nu af kan zijn. De rest moet de natuur doen. Mijn vader is uit zijn kamer gekomen en staat in zijn pyjama op de veranda lachend toe te kijken. 'Kijk, pap, voor jou!' Hij steekt zijn duim omhoog. We hebben onze missie volbracht. De tranen die over onze wangen lopen zijn in de stromende regen nauwelijks te zien. Er is geen fysieke arbeid meer te doen. De pijn in ons hart neemt het over van de pijn in ons lichaam. Als we morgen naar huis gaan, is het om papa te laten doodgaan.

Die ochtend moet hij op het vliegveld per rolstoel wor-

den vervoerd en door stewards het vliegtuig in en uit geholpen worden. Eenmaal thuis in Amsterdam gaat hij in bed liggen en hij zal er niet meer uitkomen.

Een paar dagen later is hij dood. Zijn laatste week was gelukkig. Ook voor ons.